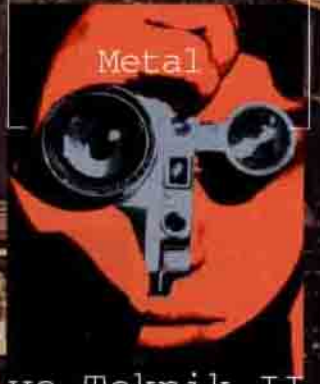

Fotoğraf
Murat Dinçan

Yaşayan Bilim ve Teknik II

Teknik Görüntüler

Edinilen bilginin saklanması ve aktarılması, diğer canlılardan (özellikle hayvanlardan) farklı olarak insan ve insan topluluklarına ait bir olgudur. Sözelimi herhangi bir sorunun çözümünde kullandığımız yöntemi aynı soruyla tekrar karşılaştığımızda anımsar ve kullanabilir yani daha önce edindiğimiz bilgiyi saklayabiliriz. Ya da söz konusu yöntemi aynı sorunu karşılayan veya karşılaşılabilecek insanlara aktarabiliriz. Yeryüzünde insan türüne özgü olan bu yetenek yine insan türüne özgü olan bilim, ekin ve uygarlığın oluşmasında da önemli bir rol oynamıştır.

Söz konusu bilginin saklanması ve aktarılması; ne zaman, nasıl bulunduğu bilinmeyen ve toplumsal bir uzlaşma olarak karşımıza çıkan dil sayesinde gerçekleşmektedir. İnsanlar arasındaki iletişimin ve bildirişimin temel taşı olan dilin çağımız modern iletişim araçlarına bir prototip oluşturması yanında sözkonusu araçların vargeçilmez bir unsuru olarak da yerini aldığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Yirminci yüzyılda Ferdinand de Saussure ile başlayan çağdaş dilbilim anlayışı, o güne kadar dili konu eden araştırmaların sahip olduğu bu yurgan ve tarihsel araştırma yaklaşımını bir yana itmiş yeryüzünde konuşulan dilleri birbirleriyle karşılaştırarak, dilin nasıl olması gerektiğinden çok, ne olduğunu belirlemeye çalışmış, dolayısıyla saptayıcı bir yaklaşıma sahip olmuştur. "Toplum yaşamını geniş bir bağintılar ağı, çeşitli düzeylerde anlaşma, bildirişme sağlayan anlamlı birimlerin ya da göstergelerin kurduğu bir çevrim olarak ele almış, dili bu bütün içindeki yerine oturtmuştur. Nerede anlamlı birim ya da gösterge varsa artık orada dilbilim yöntemi geçerli olacaktır. Çünkü dil, benzer bildirişim araçlarının en dizgelisi, en yetkindir. Bu tür olgulara yönelik yaklaşıma yollarının en elverişlisini, açıklamalarda yararlanılabilecek kuramsal çerçevelerin en uygununu dilbilim sunar." (F. de Saussure, çev. B. Vardar, Genel Dilbilim Dersleri, Çeviri, TDK Yayınları, 1976, s.8)

Dilbilimin konusunu ve yöntemini belirlemeye büyük bir özen gösteren F. de Saussure, ortaya koyduğu il-

kelerle dil çalışmalarındaki bu yeni yaklaşımın, dilin nasıl olması gerektiğini belirlemeye çalışan geleneksel dilbilgisi, dilin kaynağını arayan ve evrimini inceleyen filoloji gibi bir çok bilimsel çalışmadan ayrılmasını sağlamış, böylece dil felsefesiyle, dilsel evrim yerine dilin iç gerçekliğini hedef olarak seçmiştir. Saussure'nin 1913 yılında ölümünün ardından Cenevre Üniversitesinde verdiği derslere ait notların, öğrencileri tarafından derlenmesiyle ortaya çıkan "Genel Dilbilim Dersleri" adlı yapıtı, çağdaşlarını olduğu kadar daha sonra bu konuda araştırma yürüten bilim adamlarını da derinden etkilemiştir.

"Dil ve yazı birbirinden ayrı iki göstergeler dizgesidir. Yazının tek varlık nedeni dili göstermektir. Dilbilimin konusunu yazıdaki sözcükle konuşmadaki sözcüğün bileşimi oluşturmaz. Ne var ki yazılı sözcük, görüntüsü olduğu sesli sözcükle boyasına kaynaştır ki sonunda baş köşeye kurulur. Sanki birini tanımak için onun yüzüne bakmaktansa resmine bakmak daha geçerli bir yolmuş gibi!" Geleneksel dilbilgisine ve kamuoyuna hakim olan yaygın kanının aksine, dili yazıdan ayıran Saussure, ilk olarak dil kaynaklı gösterge kavramını da ortaya atmıştır. Dildeki gösterge kavramını "Dil göstergesi bir nesne ile bir adı birleştirmez, bir kavramla [gösterilen] bir işitimiş imgesini [gösteren] birleştirir. İşitimiş imgesi salt fiziksel nitelikli olan özdeksel ses değildir; sesin anlaksal izidir, duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan tasarımdır. Duyumsaldır bu imge. Eğer yer yer özdeksel diye de nitelendirilirse, bundan yalnızca imgenin duyumsallığı ve genellikle daha soyut olan öbür çağrışım ögesinin, kavramın karşılığı olarak ele alındığı anlaşılmalıdır" şeklinde tanımlayan Saussure, bu kavrama, Amerikalı felsefeci ve mantıkçı Charles Peirce ile yaklaşık aynı dönemde ve ondan habersiz olarak ulaşmıştı. Mantık ve göstergebilimin aynı şey olduğunu, ikisinin de soyutlama ve simgeleme edimlerini incelediğini savunan Peirce ise göstergeleri, çeşitli niteliklerine göre, altmışaltı sınıfa ayırmıştı. Peirce'nin sözkonusu sınıflamasına dayanarak göstergeleri belirti, simge ve gö-

rüntüsel gösterge adı altında genel olarak üç ana gruba ayırabiliriz. Gösterilen gösterilen arasında nedensel bir bağın bulunduğu belirtide, bilgi aktarma niyeti, yani iletişim amacı yoktur. Örnek olarak, duman ateşin, yanık yemek kokusu yemeğin ateşte unutulduğunun belirtisidir. Simgede ise biçimle içerik arasındaki ilişki nedentli değil uzlaşmaya bağlıdır. İletişimi sağlamak amacıyla üretilir ve kullanılır. Adaleti simgeleyen terazi gibi bir dilin sözcükleri de bu sınıfın örneklerini oluşturabilirler. Son olarak, görüntüsel göstergeler ise nesnelere benzemesi açısından nedenlidir ve iletişim amacı taşır. Resimler, çizimler, planlar ve fotoğraflar bu sınıfa ait örnekler arasında sunulabilir.

Diğer görüntüsel göstergeler gibi, üzerinde iki boyutlu görüntü taşıyan fotoğraf nesnesi, her ne kadar iletişimi ve bildirişimi sağlamak amacıyla üretilmiş olsa da şüphesiz bu işlevini dil kadar etkin bir şekilde gerçekleştirmez. Fotoğrafın dil kadar eski olmayıp yaklaşık yüzelli yıllık bir geçmişe sahip oluşu, daha önemlisi, günlük yaşamında sözcükler kadar çabuk üretilmiyor ve kullanılmıyor olması bu durumun nedenleri arasında sıralanabilir. Buna rağmen, nesnelere, somut durumların veya oluşların betimlenmesinde kullanılan fotoğraflar, dilin simgesel anlamda göstergesi olan yazı ile desteklendiğinde, bu yolla ulaştırılmaya çalışılan bilginin kavranılması daha çabuk ve kolay olmaktadır. Dolayısıyla, fotoğraf yanında perdeye yansıtılan (diapozitif, sinema görüntüleri vb) ya da ekrana taranan (video, televizyon yayınları vb) görüntüler gibi teknik görüntülerin, yazılı yada sözlü metinlerle desteklenerek oluşturdukları bilesik iletişim ürünleri, betiklere oranla günümüz insanına daha eğlenceli, daha kolay tüketilebilir gelmektedir.

Teknolojinin de desteğiyle yıldırımlardan bile hızlı bir iletişime sahip olduğumuz göz önüne alındığında, bir olaya ait duyurulması istenen herhangi bir haber çok kısa bir sürede neredeyse dünya üzerinde yaşayan herkese ulaştırılabilmektedir. Ve bizim bir anda, bir uçağın Pasifik Okyanusu'na düşüşünden, bir balının Kuzey Deniz'i'nde karaya vuruşuna kadar bir

çok olaydan habermiz olur. Gerek dünya gerekse ülkeler ölçeğinde; kültürel farklılıklardan ahlaki değerlere, siyasal düzenlemelerden, politik kararlara kadar pek çok alanda ortaya çıkan iletişim ile ilgili sorunlar bir yana, kitle iletişim araçlarının açtığı teknik görüntülerle desteklenmiş yayılım ateşi altında yaşayan günümüz insanının ilgisi ve isteğinin bir önemi kalmamakta, haber almama ya da görmeme özgürlüğü de ortadan kalkmaktadır.

Otomobil almayı düşünmediğiniz halde bir sürü otomobil görüntüsüyle ya da adını ilk defa duyduğunuz birinin herhangi bir nedenle ödüllendirilmesine ait görüntüler gibi belki de bizi uzaktan yakından ilgilendirmeyen pek çok nesneye, canlıya ya da olaya ait pek çok görüntüyü etrafa saçan ve toplumun bütün bireylerini hedef alan bu iletişim çalgunluğu karşısında kimse- nin "Görmek, duymak, haber almak,

istemiyorum!" diyen haykırışına rastlamıyoruz. Bu kabullenişe, sözkonusu çalgunluğun fiziksel olarak bir zarar vermediğinin düşünülmesi yol açıyor olabilir. Ancak kitle iletişim araçlarından bize ulaşan ve ihtiyacımız olmayan bir çok bilginin bilincaltımızı gereksiz bilgi çöplüğüne çevirdiğini de göz önüne almak gerekir. Şüphesiz bu tür bir sıkıntısı olan bir kişinin gazete ya da dergi almayı televizyon izlemeyerek, bununla da yetinmeyip kulaklarına birer tıkaç tıkararak günlük rutinini sürdürebileceği düşünülebilir. Ancak unutmayın ki küçük büyük pek çok afişin doğal malzemesini oluşturan fotoğraflardan, gözlerinizi kapamadan kurtulamazsınız.

Konu Danışmanı Tuğrul Çakar

Kaynaklar
De Saussure F., (Çev. B. Vardar), Genel Dilbilim Dersleri, Ankara, 1985
Vardar B., Dilbilim, Temel Kavramlar ve İnceleme, Ankara, 1982
Lacan J., Gözlemeleme, Güz, İstanbul, 1987
Platon V., (Çev. I. Demirel), Bir Fotoğraf Felsefesi, Dığın, Ankara, 1994